

De Amazighrenaissance in Noord-Afrika

Mena B. Lafkioui

► To cite this version:

Mena B. Lafkioui. De Amazighrenaissance in Noord-Afrika. ZemZem - Tijdschrift over het Midden-Oosten, Noord-Afrika en islam, 2013, 3, pp.25-33. hal-01111651

HAL Id: hal-01111651

<https://hal.science/hal-01111651>

Submitted on 30 Jan 2015

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Lafkioui, Mena. De Amazighrenaissance in Noord-Afrika. *ZemZem - Tijdschrift over het Midden-Oosten, Noord-Afrika en islam*, 2013, n° 3 : 25-33.

De Amazighrenaissance in Noord-Afrika

Lange tijd werden de Amazightalen en –culturen niet erkend in Noord-Afrika. De laatste decennia is daar een kentering in gekomen. Dankzij intensiever wetenschappelijk onderzoek, een groeiende culturele productie en de promotie van materieel en immaterieel erfgoed kennen de Amazighculturen een toegenomen zichtbaarheid en kan men spreken van een renaissance.

Mena Lafkioui

De *Imazighen* (meervoud van *Amazigh*) zijn de oorspronkelijke inwoners van Noord-Afrika (ook bekend als *Tamazgha*), een gebied waar *Tamazight* (Amazightaal of -talen) wordt gesproken en dat zich in de Oudheid uitstreckte van de Canarische Eilanden tot in Egypte, en van de Middellandse Zee tot aan de Sahel. Noord-Afrika werd in de Oudheid opgesplitst in drie regio's, die Mauretanië (westelijk deel), Numidië (centrum) en Libië (oostelijk deel) werden genoemd. Het grootste deel van de huidige Noord-Afrikaanse bevolking stamt af van de Imazighen.

Hoewel de regio veel invasies heeft gekend - van de Feniciërs, de Grieken, de Romeinen, de Vandalen, de Westgoten, de Noormannen, de Arabieren en de Europese kolonisten – vormden de veroveraars steeds een kleine minderheid en bleef hun macht beperkt. Door de veelvuldige en verscheidene contacten met deze veroveraars is er veel informatie over Imazighen te vinden in andere talen dan het Tamazight, zoals het Fenicisch, het Grieks, het Latijn en het Arabisch. Zo zijn belangrijke Numidische vorsten als Massinissa en Jugurtha bekend dankzij Latijnse historici. Verschillende Latijnse schrijvers die hun literaire werk in de taal van Rome schreven, kwamen oorspronkelijk uit Noord-Afrika en hadden vaak het Tamazight als moedertaal. Apuleius is daar een voorbeeld van, maar ook Martianus Capella, auteur van de eerste encyclopedie in de Oudheid. Bovendien was Noord-Afrika de bakermat van de Latijnse Kerk. De heilige Augustinus werd er geboren, net als een groot aantal andere christelijke auteurs, pausen en heiligen.

Taalfamilie

De overkoepelende benaming Tamazight (of de lokale varianten van de naam zoals Tmazixt, Tamajeq, Tamaheq, Mazight) is enigszins misleidend omdat het de indruk wekt dat er sprake is van één taal. Dit beeld wordt naar voren gebracht door de meeste activisten, maar ook door sommige academici. In feite verwijst deze verzamelnaam naar een taalfamilie van een veertigtal talen en hun lokale variëteiten, die niet steeds duidelijk van elkaar te onderscheiden zijn doordat het zogenaamde 'taalcontinuüm' dat verhindert, net zoals bij het Germaanse of Romaanse continuüm, waar de ene taalvariëteit overgaat in de andere zonder wel-afgebakende grenzen.

Het Tamazight is de traditionele term voor om het even welke Amazightaal; het staat bijvoorbeeld zowel voor de taal van de Toearegs uit de Ahaggar in het zuiden van Algerije als voor die van de Kabyliërs in Noord-Algerije. Het Tamazight kent ook oude taalvormen die worden gegroepeerd onder de noemer Numidisch en het kent een speciaal schrift, Tifinagh, dat tot op de dag van vandaag door de Toearegs wordt gebruikt. Sinds enkele decennia wordt dit schrift ook in noordelijkere regio's van Noord-Afrika gebruikt. Hoewel de term Tamazight

dus wijdverbreid is, worden de laatste tijd met name voor de noordelijke Amazightalen ook nieuwe benamingen gebruikt. Zo wordt in Marokko de benaming Tarifit gebruikt voor de taal die wordt gesproken in het Rifgebied. Tamazight duidt de taal aan die wordt gesproken in de Midden-Atlas, en de term Tasjelhit de meeste taalvariëteiten uit Zuid-Marokko.

Vandaag de dag kent het Tamazight zo'n veertig miljoen sprekers, waarvan ongeveer zes miljoen in de diaspora. Door demografische, politieke en methodologische moeilijkheden zijn er geen exacte cijfers bekend, maar er wordt aangenomen dat het grootste aantal personen dat ten minste één Amazighvariëteit spreekt zich in Marokko bevindt. De schattingen variëren tussen vijftig en zeventig procent van de totale bevolking. Ondanks de eeuwenlange overheersing door de Arabische taal zijn de Imazighen en hun taal nog steeds aanwezig in alle landen van Noord-Afrika. Naast de drie hoofdtalen van Marokko (Tarifit, Tamazight en Tashelhit) hebben de Amazightalen van Algerije, waaronder vooral het Taqbaylit of Kabylisch, en het Tachawit, in het Auresgebied, en de Toearegtalen in de Sahara (de Sahelzones van Niger, Mali en Burkina Faso inbegrepen) miljoenen sprekers. Ook wordt er Tamazight gesproken in Libië (voornamelijk in Jebel Nefousa bij Tripoli: circa 600.000 sprekers), in het zuiden van Tunesië en op het eiland Jerba (circa 200.000) en in Mauritanië (circa 10.000). Ook in Egypte spreekt men nog Tamazight (circa 20.000 sprekers), namelijk in de oase Siwa, langs de grens met Libië. Lang geleden werd er zelfs Tamazight gesproken tot in de westelijke aftakkingen van de delta; in de Oudheid bestonden er in Egypte dynastieën met Amazighfarao's, zoals die van Sjosjenq I.

Tamazight werd vroeger ook gesproken door de Guanchen, de autochtone bevolking van de Canarische eilanden. Zij hebben de taal nieuw leven ingeblazen, en gebruiken die voornamelijk als symbool voor hun identiteit en om hun claim voor recht op eigen cultuur en bestuur te ondersteunen.

Strijd

De komst van de Arabieren in de zevende eeuw stuitte op hevig verzet in Noord-Afrika. Na een roemrijke verzetsstrijd, aangevoerd door de 'Kahina', de koningin van de Imazighen, werd Noord-Afrika rond 700 deel van het islamitische kalifaat. Noord-Afrika bleef op de kaart staan als geboorteplaats van talrijke belangrijke personages en luisterrijke dynastieën, zoals de dynastie van de Almoraviden en de Almohaden, die Andalusië tot haar hoogtepunt hebben gebracht. Het waren trouwens voornamelijk Imazighen die Spanje hebben veroverd. Ze werden aangevoerd door de Amazighgeneraal Târiq Ibn Ziyâd, naar wie Gibraltar genoemd is: Jabl Târiq, 'berg van Tarik'.

Het waren ook de Imazighen die zich het langst en het hevigst hebben verzet tegen de Europese kolonisatie van Noord-Afrika. In Algerije heeft de regio Kabylie, dat maar een honderdtal kilometer van de hoofdstad ligt, na het begin van de bezetting nog dertig jaar weerstand geboden tegen de Fransen. Ook in Marokko waren grote delen van het binnenland nog een tijdlang onafhankelijk. In het noorden, in het Rifgebied, dat te kampen had met zowel de Spaanse als Franse bezetting, werd zelfs een onafhankelijke República del Rif (*Tagduda n Arrif*) gesticht, die standhield tot 1926.

Nadat Noord-Afrika deel uit was gaan maken van het islamitische rijk, won het Arabisch er terrein als officiële taal, vooral in de steden, door haar bevoorrechte rol als taal van de islam en dus ook van de jurisprudentie. Opmerkelijk is dat veel Imazighen, vooral bij de vorming van de onafhankelijke natiestaten in de twintigste eeuw, niet alleen het Arabisch als voertaal zijn gaan hanteren, maar zich ook een Arabisch-islamitische identiteit hebben eigengemaakt, waardoor tegenwoordig veel Noord-Afrikanen zich als Arabieren beschouwen, ook al zijn ze van oorsprong Amazigh. Het arabiseringsproces, dat aanvankelijk gestaag maar zeer traag verliep, versnelde na de onafhankelijkheid doordat het een centrale positie kreeg in het beleid van de pas gevormde natiestaten. Dit fenomeen is bijzonder, omdat elders in de islamitische

wereld de bekering tot de islam en/of het verwerven van de Arabische taal doorgaans niet heeft geleid tot het verwerpen of vergeten van de autochtone talen en identiteiten. In Iran hebben de Perzische taal en cultuur een centrale plaats behouden in de maatschappij, ook nadat de sjiiitische islam zijn intrede had gedaan. Ook in andere culturen is dit een zeldzaam verschijnsel. Zo hebben de Kelten in Ierland en in Schotland ondanks de massale anglicisering hun culturele identiteit niet verloren.

Op dit moment worden eigenlijk alleen Noord-Afrikanen die een Amazightaal spreken als Amazigh beschouwd. Daarmee staat taal dus gelijk aan identiteit: wie Tamazight spreekt is Amazigh! Dat is ook de reden dat de strijd voor meer rechten voor de Imazighen in het teken staat van de rechten voor Amazightalen. Het Tamazight is dus het symbool bij uitstek van de Amazighidentiteit, mede omdat via taal belangrijke institutionele machtsverhoudingen worden gevormd.

Grondwet

Ondanks hun belangrijke rol in de verzetsstrijd in Noord-Afrika werden de Imazighen bij de onafhankelijkheid en de vorming van de nieuwe natiestaten buiten elke besluitvorming en institutionele macht gehouden. Die absolute ontkenning van de rechten van de Amazighvolkeren blijkt uit het feit dat de Amazightalen uit de grondwet werden gelaten; het Klassiek Arabisch werd als enige nationale en officiële taal geproclameerd. Arabisering paste in de nationalistische staatsvorm die de Noord-Afrikaanse landen aannamen na de onafhankelijkheid en die geïnspireerd was door enerzijds het Franse centralistische jacobinisme en anderzijds het Nasseristische en Baathistische panarabisme. Ze droegen hetzelfde principe van uniformiteit uit: één natiestaat voor één grondgebied, met één taal en één cultuur. De Noord-Afrikaanse naties wilden zich bij de panarabistische bewegingen aansluiten om een blok te vormen tegen de koloniale machten, maar in feite betekende het dat ze opteerden voor hetzelfde gedachtegoed waar ze tegen gevochten hadden: het weg assimileren van diversiteit in taal, cultuur en identiteit. Arabisering heeft tot op heden als doel het instellen van het Arabisch als nationale taal, waarbij de islam als rechtvaardiging wordt gebruikt.

Niger, Mali en Burkina Faso vormen een uitzondering. Daar werden, in het kader van het panafrikanisme, de Toearegtalen erkend als nationale talen. Die ideologie erkent het belang van de lokale talen voor de sociaaleconomische ontwikkeling van de regio's. Dat is een van de redenen waarom, in vergelijking met de noordelijke Amazighregio's, communautaire kwesties bij de Toearegs meestal niet worden uitgevochten via de taal. Dit beleid ten gunste van taaldiversiteit geldt echter niet voor het schrift. Al in de jaren zestig werd geopteerd voor een uniformisering van de transcriptie van nationale talen om het pan-afrikaanse gedachtegoed te bevorderen. Voor die transcriptie wordt Latijns schrift gebruikt. Die homogeniserende maatregel kreeg veel politieke bijval en financiële steun van internationale organisaties en van religieuze instituten. De uniformisering werd echter niet altijd met open armen ontvangen door de Toearegs, die in het Tifinagh al eeuwenlang een eigen schrift hadden.

Anti-Amazighbeleid

In de taalpolitiek van de Noord-Afrikaanse staten heeft institutionele arabisering nog steeds een centrale rol, ook in het beleid ten aanzien van migranten. Bilaterale akkoorden met de 'ontvangende landen' dragen bij aan de nadelige machtsverhoudingen in de sociaal-politieke situatie van de Amazightalen en -culturen. Imazighen worden gediscrimineerd op alle terreinen van de maatschappij. Vaak wordt nog steeds publiek gebruik van het Tamazight gestigmatiseerd, en soms ook gesanctioneerd. Iedereen die geen Arabisch spreekt, wordt uitgesloten van officiële instanties (onderwijs, administratie, financiële wereld). Bovendien

investeren regeringen meestal niet in de Amazightalige regio's. Uitzonderingen zoals de recente investeringen in Al Hoceima (Noord-Marokko) na de aardbeving van 2004 maken deel uit van een economische en politieke agenda waar weinig plaats is voorzien voor de Amazightaal en -cultuur.

Naast arabisering hebben de nieuwe natiestaten vele andere beleidsstrategieën toegepast om de Imazighen te doen afzien van hun taal en tradities. Een van de meest ingrijpende maatregelen is territoriumbeheer: overal in Noord-Afrika werden Amazighgroepen verplaatst naar zogenaamde moderne nederzettingen in ver gelegen regio's. Dit beleid is met name in Tunesië en Libië uitgevoerd. Een ander onderdeel van deze territoriale strategie is de gedwongen sedentarialisatie van de nomadenvolkeren, een fenomeen dat voornamelijk bij de Toearegs in de Sahara, maar bijvoorbeeld ook in het steppegebied in Oost-Marokko plaatsvond, en nog steeds plaatsvindt.

Een andere veel voorkomende strategie is het vestigen van Arabischtalige bevolkingsgroepen in Amazightalige regio's. Andere ingrijpende maatregelen zijn het vernielen van de talrijke en roemrijke archeologische Amazighsites en het versnipperen van de historische centra en regio's in kunstmatige administratieve eenheden. Een befaamd voorbeeld is Regio III in Kabylië, die geherstructureerd werd in negen *wilâyat* (provincies) die voornamelijk Arabischtalig zijn. Maar ook het feit dat er alleen in regio's nabij Arabischtalige stadscentra en niet in landelijke zones waar veel Imazighen wonen wordt geïnvesteerd, maakt deel uit van het anti-Amazighbeleid van de Noord-Afrikaanse natiestaten.

De Amazighlente

Intensiever en uitgebreider wetenschappelijk onderzoek, een groeiende en diverse culturele productie en verspreiding, en de promotie van materieel en immaterieel erfgoed hebben ervoor gezorgd dat tijdens de laatste twee decennia de Amazightalen en -culturen in Noord-Afrika een sterke dynamiek kennen die tot meer sociale en politieke zichtbaarheid leidt. Al voor de Arabische Lente van 2011 – waarin Noord-Afrika een prominente rol speelde – hebben de Imazighen twee lentes gekend. In 1980 was er in Kabylië een opstand die tot op heden wordt herdacht als de Amazighlente (*Tafsut n Imazighen*). Die gebeurtenis gaf het startschot voor een reeks protestacties waarbij een grote rol voor het Tamazight als taal en cultuur werd geclaimd.

De andere, recentere lente, is die van 2001, die vanwege het hoge aantal doden en gewonden de Zwarte Lente wordt genoemd (*Tafsut Taberkant*). Die tragische gebeurtenis, die ook in Kabylië plaatsvond, kreeg echter weinig aandacht (om niet te zeggen geen) van de internationale gemeenschap, ondanks de vele noodkreten van activisten uit alle hoeken van Noord-Afrika. Als reactie hierop organiseerden de Kabyliërs zich in een massale burgerbeweging, de Mouvement citoyens des Aarchs, die is geïnspireerd op traditionele lokale waarden en structuren (de *Arouch*). Ze verenigden hun eisen in het Plateforme d'El Kseur, en riepen op tot de officiële erkenning van het Tamazight en om staatshervormingen. De enige concessie van de regering van Bouteflika was de erkenning van het Tamazight als nationale taal - maar niet als officiële taal - en een financiële compensatie voor een aantal slachtoffers van de repressie. In dezelfde periode werd de Mouvement pour l'autonomie de la Kabylie (MAK) opgericht. In 2010 kwam hieruit het Gouvernement Provisoire Kabyle (GPK) voort, de Voorlopige Kabyliëse Regering, met Ferhat Mehenni als president. Maar niet alle Kabyliërs accepteren het als orgaan dat hen vertegenwoordigt, en het GPK wordt niet officieel erkend, noch door Algerije noch door de internationale gemeenschap.

In tegenstelling tot Algerije, waar het tijdens de Arabische Lente opmerkelijk stil is gebleven in de Amazighbeweging, hebben in Marokko de politieke oppositiepartijen (de liberalen, de linkse partijen en de islamisten) op 20 februari 2011 duizenden burgers kunnen mobiliseren. Bij de protesten die toen plaatsvonden waren Amazighactivisten massaal aanwezig. Tegen

elke verwachting in kondigde de Marokkaanse monarch op 9 maart 2011 een constitutionele hervorming aan die op 1 juli 2011 per referendum werd geratificeerd met een duidelijk 'ja'. De hervorming had als doelstelling waarden als diversiteit, individuele vrijheden en mensenrechten te ondersteunen. Ook kregen verkozen instellingen meer macht, hoewel de soeverein het vetorecht behield bij elke beslissing die hij belangrijk acht.

De nieuwe Marokkaanse constitutie heeft een schok teweeggebracht bij de pan-arabistische natiestaten, vooral die van Noord-Afrika, omdat artikel 5 de status van officiële taal toekent aan een taal die niet het Arabisch is, namelijk het Tamazight. Veel Amazighactivisten beschouwen het echter als een teken dat de Arabische taal wordt bevoordeeld. Ook heeft niet iedereen vertrouwen in de maatregel, aangezien de monarchie en haar *makhzen* ('regime') niet altijd woord houdt. Zo werd eerder beloofd dat het onderwijs van het Tamazight, dat van start ging in 2003, jaarlijks zou worden uitgebreid, zodat in 2010 elk niveau (van basis- tot universitair onderwijs) over heel Marokko gedekt zou zijn. Het onderwijs beslaat op dit moment echter niet meer dan het niveau van de lagere school, waar op 29 procent van de Marokkaanse scholen aan niet meer dan 7 procent van het totale aantal schoolplichtigen wordt lesgegeven (bron: IRCAM, Centre de la Recherche Didactique et des Programmes Pédagogiques). Wel begon in 2007 de eerste Amazighopleiding aan een Marokkaanse universiteit, namelijk de Ibn Zuhr-universiteit in Agadir, later gevolgd door gelijksoortige opleidingen in Fes en in Oujda.

Een van de grootste problemen ten aanzien van de constitutionele hervorming is het feit dat een geleidelijke formalisering van de Amazightaal wordt beoogd, door middel van besluiten waarvoor in het parlement moeten worden gestemd. Door die formulering vrezen Amazighactivisten dat de officiële erkenning van hun taal vooral een symbolische daad is, want het politieke gewicht van de voorstanders van het nationalistische panarabisme (de PJD en de Istiqlal) is groot, zeker nu de PJD in de regeringscoalitie zit. Dat die vrees niet ongegrond is blijkt bijvoorbeeld uit de controverse rond Amazighnamen. Marokkaanse administratieve instellingen weigeren nog steeds Amazighvoornamen voor pasgeborenen te registreren, omdat die niet op de lijst van erkende Arabische en islamitische namen staan, ondanks de officiële erkenning van het Tamazight als 'gemeenschappelijk patrimonium van alle Marokkanen zonder uitzondering' (artikel 5 van de hervormde constitutie). Zelfs de oprichting van de Nationale Raad van de Marokkaanse Talen en Culturen, die als taak heeft het Arabisch, het Tamazight en de verscheidene Marokkaanse culturele expressies te beschermen en te bevorderen, kan in de huidige omstandigheden geen concrete uitvoering van het Amazighproject garanderen. Toch is er door de recente wetshervorming iets meer ruimte gekomen voor onderhandeling en politieke acties, niet enkel voor Amazighactivisten, maar voor oppositie in het algemeen.

Symbool

Ook in Libië, Tunesië en Egypte, waar de voormalige totalitaire regimes elke uiting van Amazighidentiteit in de kiem smoorden, is sinds de revolutie een verandering zichtbaar. In Libië is zelfs sprake van een ware Amazighrenaissance, mede doordat de Imazighen actief en intensief hebben bijgedragen aan de bevrijding. Door die strijd konden zij plaatsnemen in het Conseil national de transition (CNT), waarin ook Amazighverzetstrijders als Othman Ben Sassi zetelden. Inmiddels is het CNT vervangen door het Congrès national général, en ook daarin zetelen een aantal Imazighen, waaronder voorzitter Nouri Abusahmain. Maar de zaken waarvoor ze vchten, zoals de officiële erkenning van het Tamazight, lijken weinig vooruitgang te boeken.

De spanningen tussen de verschillende politieke lobby's zijn zo groot dat meerdere verkozen Imazighen zich teruggetrokken hebben uit het parlement. Een van hun bezwaren is dat de Constitutie is gebaseerd op het meerderheidsprincipe, wat per definitie in het nadeel is van

minderheden, wat het geval is bij deze Imazighen. Wel hebben de Libische Imazighen vooruitgang geboekt in het onderwijs van het Tamazight op lokaal niveau en hun zichtbaarheid op nationaal en internationaal niveau kunnen vergroten, onder meer via Libya Ibraren TV. Ook is hun deelname aan het Congrès mondial amazigh (CMA) aanzienlijk gestegen sinds de bevrijding. Fethi Benkhalifa, die eerder lid was van het CNT, is nu zelfs voorzitter van het CMA. Het CMA is een transnationale culturele vereniging waarvan de eerste bijeenkomst in 1995 in Tafira op Gran Canaria werd gehouden. Met het veranderde politieke klimaat in Noord-Afrika zijn de afgevaardigden van de verscheidene regio's talrijker dan ooit, allen vertegenwoordigd door de Amazighvlag die, samen met het teken ⵜ (‘Z’ van het woord ⵜⴰⴳⴷⵓⴷⵜ ‘Amazigh’), symbool staat voor de collectieve transnationale Amazighidentiteit. Het laatste CMA, dat dateert van 2011, werd zelfs gehouden op Jerba in Tunesië, een land waar de Imazighen en hun cultuur tot voor kort enkel werden getolereerd als folklore ter bevordering van het toerisme. Wegens hun minderheidspositie in de complexe en delicate politieke context van Tunesië en Egypte is voor de Imazighen de weg naar een formele erkenning van hun oorspronkelijke taal en cultuur nog langer. Desalniettemin ziet men voor het eerst sinds lange tijd bij deze Imazighen de uitdrukkelijke wens om te ijveren voor hun identiteit en erfgoed, voorlopig nog via protestacties en culturele wegen, zoals de Association de la culture amazigh de Djerba.

De Azawadkwestie

Wat de Sahara betreft, de vraag van de Toearegs naar autonomie, die al bij de onafhankelijkheid duidelijk werd geformuleerd, maar geen enkele weerklank kreeg bij de toenmalige staatsleiders, is vandaag de dag sterker dan ooit. Net zoals de Imazighen in andere Afrikaanse staten, kennen de Toearegs sinds de onafhankelijkheid niets anders dan een beleid van marginalisatie en onderdrukking op alle maatschappelijke terreinen. Er waren niet veel reacties mogelijk: ofwel rebelleren tegen de dramatische opzettelijke marginalisering van de streek, ofwel assimileren (al dan niet onder dwang van het leger of het bestuursstelsel), ofwel immigreren naar andere regio's in Afrika of naar het Westen.

Sinds de eerste Toearegrebellie (Alfellaga) in 1962-1964 zijn er veel opstanden geweest, die weinig constructieve resultaten hebben opgeleverd, maar vooral tot meer repressie hebben geleid. De rampzalige consequenties van decennialang wanbeleid door de centrale regeringen hebben de onderontwikkeling van de Sahararegio zodanig in de hand gewerkt dat bepaalde Toeareggroepen in Noord-Mali, samen met andere etnische groepen uit deze regio (vooral Songhai en Arabieren), in 2012 de wapens ter hand hebben genomen. De Mouvement national de libération de l'Azawad (MNLA) heeft op 6 april 2012 een onafhankelijk Azawad (een gebied in het noordoosten van Mali dat al jaren naar onafhankelijkheid streeft) afgekondigd. De jihadistische bewegingen die hierdoor ook op het toneel verschenen samen met andere locale en regionale pressiegroepen, alsook de complexe politieke en handelsbetrekkingen tussen de verschillende belangengroepen, en de internationale politieke en militaire interventie maakt deze kwestie bijzonder ingewikkeld en brengt een positieve afloop nog verder uit het zicht.

Diaspora

Sinds enige tijd speelt de diaspora een belangrijke rol in de Amazighbeweging. Vooral Frankrijk functioneerde al vroeg als een centrale plek van waaruit Amazighactivisme werd georganiseerd. Dat was hoofdzakelijk het geval voor de Kabylische organisaties, die tot in 1990 verboden waren in Algerije. In 1968 werd in Parijs de Académie berbère opgericht, een niet-gouvernementeel Kabylisch genootschap dat net zoals de Association Marocaine de la Recherche et de l'Échange Culturel (AMREC), die in 1967 in Marokko werd opgericht, het behoud en de promotie van het taalkundig en cultureel erfgoed van de Imazighen beoogd.

Deze twee verenigingen waren belangrijk voor de ontwikkeling en verspreiding van het wetenschappelijk onderzoek naar Amazightalen en -culturen, waarbij speciale aandacht werd besteed aan vraagstukken over taalstandaardisering. Hun activiteiten hebben ook bijgedragen aan de totstandkoming van een postkoloniale intellectuele Amazighelite. Door het vermeerderen, diversifiëren en verspreiden van artistieke producties heeft de diaspora een rol gespeeld in de emancipatie van de Amazighvolkeren.

Het is echter pas met de technologische (r)evolutie, en nog meer met Web 2.0, dat er sprake is van een ware explosie aan culturele Amazighexpressies, vaak gekenmerkt door hun hybride vorm en inhoud. Meer dan ooit fungeren de Amazightalen als een centrale bron voor het creëren van een collectieve Amazighidentiteit. In dit proces spelen alfabetisering en digitale media een belangrijke rol. Talrijke websites, waarvan een significante hoeveelheid een Nederlandstalige interface hebben, worden gecreëerd om de Amazightalen en -culturen te valoriseren en te promoten.

Het internet is ook uitzonderlijk bevorderlijk voor het informele onderwijs van het Tamazight, via YouTube bijvoorbeeld. Offline is men er nog steeds niet in geslaagd, ook in Europa niet, om volwaardig onderwijs van Amazightalen op basisniveau en secundair niveau op te starten. Zo is men in Frankrijk bijvoorbeeld niet verder gekomen dan het Conventiekader van 2006, dat het mogelijk maakte een aantal experimentele lessen van het Tamazight in enkele lycea te organiseren.

Vandaag de dag wordt het Tamazightonderwijs in de diaspora en ook grotendeels in Noord-Afrika nog steeds door niet-gouvernementele netwerken op lokaal niveau (verenigingen, familie, radio en televisie) en internationaal niveau (nieuwe media) gegeven. Dat informele sociale netwerk houdt zich jaarlijks bezig met het klaarstomen van ongeveer 2000 kandidaten voor het eindexamenvak Langues berbères in Frankrijk. Zolang er dus geen doeltreffende maatregelen worden getroffen om minderheidstalen, waaronder de Amazightalen, te ondersteunen, hebben de Imazighen geen andere keuze dan zichzelf te organiseren, en daarbij spelen nieuwe media een fundamentele rol.

Een nieuw imago...

Al deze veranderingen op sociaal-politiek en cultureel vlak in Noord-Afrika en in de diaspora hebben een wezenlijk effect gehad op de beeldvorming over Imazighen, zowel bij Imazighen zelf als bij niet-Imazighen. Er kan nu moeilijk nog publiekelijk beweerd worden dat de Imazighen een etnische minderheid van afvalligen zijn, een bende onbehouwen vreemden en vreemdelingen die eigenaardige variëteiten van het Arabisch spreken, onruststokers wier enige doel het zaaien van tweedracht en het schaden van de nationale eenheid van de Noord-Afrikaanse natiestaten zou zijn.

Mena Lafkioui is professor in de linguïstiek en sociolinguïstiek aan de Universiteit Gent. Ze is een specialiste op het gebied van Noord-Afrika.

Referenties

- Mena Lafkioui, *Reconstructing Orality on Amazigh Websites*. In : M. Lafkioui & D. Merolla (red.), *Oralité et nouvelles dimensions de l'oralité. Intersections théoriques et comparaisons des matériaux dans les études africaines*. Parijs: Publications Langues O', 2008, pag. 111-125.
- Lafkioui, Mena, 'Identity construction through bilingual Amazigh-Dutch "digital" discourse'. In: M. Lafkioui & V. Brugnattelli (red.), *Berber in contact: linguistic and sociolinguistic perspectives*, Keulen, Rüdiger Köppe Verlag, 2008, pag. 217-231.

- Mena Lafkioui, 'Interactions digitales et construction identitaire sur les sites Web berbères'. *Etudes et Documents Berbères*, 29-30 (Mélanges en l'honneur de Pierre Encrevé), 2011, pag. 233-253.
- Mena Lafkioui, 'La question berbère: politiques linguistiques et pratiques langagières', *Langues et cité* (Bulletin de l'observatoire des pratiques linguistiques - La délégation générale à la langue française et aux langues de France), 2013, 23.
- Baz Lecocq, Gregor Mann, Bruce Whitehouse, Lotte Pelckmans, en Dida Badi, 'One hippopotamus and eight blind analysts: a multivocal analysis of the 2012 political crisis in the divided republic of Mali', *Review of African Political Economy*, 137, 2013, pag.1-15.
- Daniela Merolla, 'Migrant Websites, WebArt, and Digital Imagination'. In Ponzanesi S. & Merolla D. (red.), *Migrant Cartographies: New Cultural and Literary Spaces in Post-Colonial Europe*. Oxford, Lexington Books, 2005, pag. 217-228.
- Dossier 'Imazighen: una primavera berbera', *LIMES Rivista italiana di geopolitica* (2011/5):
- Vernando Brugnattelli, 'Non solo Arabi: le radici berbere nel nuovo Nordafrica', *LIMES*, 5(11): 2011, pag. 257-264.
- Tassadit Yacine, 'La lunga lotta dei Berberi d'Algeria', *LIMES*, 5(11): 2001, pag. 265-268.
- Manour Ghaki, 'La Rivincita degli Imazighen nella nuova Tunisia', *LIMES*, 5(11): 2011, pag. 269-273.
- Madghis Fathi Bouzakhar, 'Il Manifesto berbero del dopo-Gheddafi', *LIMES*, 5(11): 2011, pag. 275-277.
- Mena Lafkioui, Il Marocco fa i conti con la sua 'Amazighità'. *LIMES, Rivista italiana di geopolitica*, 5(11): 2011, pag. 279-286.

Figuur 1 Protestactie in Marokko – Bron: Internet

Figuur 2 Manifestatie in Tripoli ter ere van het 1ste Congres van de Imazighen in Libië (26 september 2011) – Bron: Madghis (Vereniging TIRA)

Figuur 3 Amazighvlag – Bron: Internet

Figuur 4 Protestactie in Tunesië (2011) – Bron: Internet

Extra foto: Manifestatie Libië – Bron: Internet

Voor de figuren, zie tijdschrift.